

MYKOLO ROMERIO VEIKLA VALSTYBĖS TARYBOJE

Prof. habil. dr. Mindaugas Maksimaitis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedra
Ateities g. 20, 08303 Vilnius
Telefonas 271 45 39
Elektroninis paštas tistk@mruni.lt

*Pateikta 2005 m. balandžio 27 d.
Parengta spausdinti 2005 m. gegužės 4 d.*

Pagrindinės sąvokos: Valstybės Taryba, Valstybės Tarybos statutas, administracinis teismas, civilinė metrikacija.

S a n t r a u k a

Nors ir neilgai – lygiai trejus metus – tetrukusi, Mykolo Romerio narystė Valstybės Taryboje paprastai yra pripažįstama reikšmingu jo biografijos puslapiu. Nepaisant tokio vertinimo, šis puslapis iš esmės iki šiol labai nedaug tepirrašytas. Vadovaujantis archyvine medžiaga, naudojant paties M. Romerio mintis, skaitytojo dėmesiui pateikiamu straipsniu mėginama kiek užpildyti šią spragą M. Romerio gyvenimui ir veiklai skirtoje literatūroje.

Mėgstamą teisėjo darbą Vyriausiajame tribunole M. Romeris sutiko iškeisti į darbą naujai steigiamoje Valstybės Taryboje, tikėdamasis įnešti pozityvų indėlį įgyvendinant savo mokslo darbuose ir kasdieniame gyvenime propaguojamas demokratines vertybes. Tokias M. Romerio pastangas straipsnyje mėginama nušviesti per jo veiklą, rengiant Valstybės Tarybos statuto projektą, kuris dėl rengėjo ir pačios Tarybos principingumo Vyriausybės liko nepatvirtintas, taip pat mėginant realizuoti administracinio teismo idėją ir įgyvendinant konstitucinę piliečių sąžinės laisvę įteisinti Lietuvoje fakultatyvinę civilinę metrikaciją.

Remiantis straipsnyje pateikta medžiaga prieinama išvada, kad atkakliai siekdamas savo idealų demokratinėmis nuostatomis M. Romeris neįtikėjo autoritarinius principus valstybės gyvenime pradėjusiai realizuoti Vyriausybei, tų nuostatų įgyvendinimas buvo blokuojamas, todėl pagaliau M. Romeris nusivylė rezultatyvios veiklos Taryboje galimybėmis ir iš jos pasitraukė.

Paskelbus 1928 metų Lietuvos valstybės Konstitucijoje apie įstatymams tvarkyti ir jų sumanytiems ruošti bei svarstyti Valstybės Tarybos steigimą bei netrukus išleidus specialų Valstybės Tarybos įstatymą, kiek išplėtusį jos funkcijas, Vyriausybė susirūpino, kad į šią instituciją būtų įtraukti autoritetingi žmonės, turintys tvirtų žinių ir didelį patyrimą, gebantys užtikrinti pakankamai aukštą teisėkūros lygį. Rasta, jog visas šias savybes turėjo profesorius M. Romeris, greta darbo Lietuvos universitete nuo 1921 m. ėjęs Vyriausiojo tribunolo teisėjo pareigas.

Gausus įsitikinusio demokrato M. Romerio mokslinis palikimas, jo publicistika ir paskaitos studentijai leidžia tvirtinti, kad jo, kaip teisininko, idealas buvo gerai organizuota ir nepriekaištingai funkcionuojanti teisinė valstybė. Šį idealą jis ne tik propagavo, bet ir rūpinosi, kiek tik tai buvo jo jėgoms, jį realizuoti. Įžiūrėdamas naujai steigiamoje Valstybės Taryboje, kurią vertino ir laikė svarbia bei valstybei naudinga institucija, atsiveriančias tam tikras galimybes suaktyvinti demokratijos principų įgyvendinimą, jis sutiko mėgstamą teisėjo darbą pakeisti Tarybos nario pareigomis.

1928 m. spalio 9 d. „Vyriausybės žiniuose“ buvo paskelbti penki Respublikos Prezidento aktai apie pirmuosius Valstybės Tarybos paskyrimus [1]. Vienu iš šių aktų nuo spalio 1 d. Tarybos nariu buvo paskirtas M. Romeris.

Savo autobiografijoje M. Romeris rašė, jog Valstybės Tarybos veiklos pradžioje jam tekę dalyvauti visuose jos darbuose [2, p. 236], be to, atsitikus reikalui, ir jai atstovauti. Naujojoje darbo vietoje

M. Romerio autoritetas, kompetencija ir įgimtas darbštumas bei energija iš karto jį išskyrė iš bendradarbių tarpo.

Pirmajame, dar neformaliame, Valstybės Tarybos posėdyje buvo nutarta jos funkcijų atlikimo pradžią susieti su laikinojo Tarybos statuto priėmimu. Skubiai parengti tokio statuto projektą buvo pavesta M. Romeriui [3]. Šį trumpą, susidedantį vos iš keturių straipsnių laikinąjį statutą priėmė pirmasis oficialus Tarybos posėdis 1928 m. spalio 9 d. [4], kartu nutaręs rengti nuolatinį statutą, ties kurio projektu, jos įpareigotas, toliau darbą tęsė M. Romeris [5].

Kaip parodė gyvenimas, Valstybės Tarybos statuto projektas, kuriame buvo numatytas naujosios konstitucinės institucijos organizacijos ir veiklos pagrindų teisinis reglamentavimas, palietė kai kuriuos principinius dalykus, išryškinusius Tarybos ir Vyriausybės požiūrių skirtumus.

Vieną problematiškiausių rengiamo Statuto vietų sudarė nuostata, išplaukianti iš Valstybės Tarybos įstatymo 3 straipsnio, pasak kurio, pastebėjusi, kad vykdomosios valdžios organų įsakymai, taisyklės ir instrukcijos neatitinka galiojančių įstatymų, Valstybės Taryba praneša apie tai Ministrų Kabinetai arba atitinkamam ministrui. Ši įstatymo nuostata kėlė bene daugiausia interpretacinių neaiškumų ir diskusijų.

Valstybės tarybos funkciją spręsti administracijos aktų teisėtumo klausimą M. Romeris laikė viena iš svarbiausių, gal net pagrindine Tarybos funkcija, nes Lietuva esanti beveik vienintelė valstybė (neskaitant SSRS), neturinti administracinio teismo, o be administracinio teismo, M. Romerio manymu, teisinė valstybė apskritai negalinti gyvuoti [6, p. 35]; Valstybės Tarybai, pasak jo, suteikiama galimybė šį trūkumą bent iš dalies kompensuoti. „Iš dalies“ todėl, kad pastabų dėl pastebėtų įstatymo vykdymo netikslumų Vyriausybei ar ministrams pareiškimas, kuriuo apsiribojo aptariamoji Valstybės Tarybos funkcija, kaip rašė M. Romeris, negali būti vertinamas administracinio teismo funkcija, kuri turinti būti imperatyvi, sprendžiamoji, pajėgianti naikinti pripažintus neatitinkančiais įstatymų administracinius aktus, o Taryba buvo sudaryta kaip patariamoji, pagalbinė Vyriausybės institucija, neturinti tokių imperatyvių galių [7, p. 400]. Apie nustatytus pažeidimus ji tegalėjo pranešti Ministrų Kabinetai ar atitinkamam ministrui; nors tie pranešimai ir jų niekuo nebūtų įpareigoję, buvo viltasi, jog gali suveikti Valstybės Tarybos – Respublikos Prezidento skirtų ir visuomenei gerai žinomų teisės specialistų – autoriteto veiksnys.

Tat Valstybės Tarybos įstatymo 3 straipsnyje suformuluota Valstybės Tarybos administracijos aktų teisėtumo kontrolės funkcija, M. Romerio nuomone, buvusi administracinio teismo užuomazga, straipsnyje buvę tik tam tikri administracinio teismo funkcijos elementai [7, p. 402].

Bene didžiausio nesutarimo objektas buvo Valstybės Tarybos įstatymo 3 straipsnio formuluotės dalis, davusi pagrindo manyti, jog į pasitaikančius administracijos aktų prasilenkimus su įstatymo reikalavimais Taryba įpareigojama reaguoti savo pačios iniciatyva, vos tik juos „pastebėjus“.

Pasak Tarybos pirmininko S. Šilingo 1928 m. spalio 11 d. pareiškimo spaudai, „paskelbtuoju įstatymu Valstybės Tarybai *dedama pareiga pačiai sekti* įsakymų, taisyklių ir instrukcijų atitikimą veikiančioms įstatymams (pabraukta originale – M. M.)“ [4]. Kalbėdamas apie konkrečius artimiausius steigiamos Valstybės Tarybos uždavinius, jos pirmininkas S. Šilingas žurnalistams taip pat nurodė, jog Taryba esanti susirūpinusi kiek galima greičiau, nelaukdama Vyriausybės nurodymų, pradėti tuos darbus, kuriuose įstatymas jai patikėjo iniciatyvą. Konkrečiai jis įvardijo Tarybą skubiai rengiant administracijos aktų – įsakymų, taisyklių ir instrukcijų – atitiktis galiojantiems įstatymams kontrolės planą, bet pirmiausia dar turėsiant nusistatyti, kaip ji tą kontrolę ketinanti atlikti [4].

Tiesa, Valstybės Taryba nemanė, jog įstatymo minėto 3 straipsnio nuostata administracijos aktų teisėtumo kontrolę paveda tik jos vienos iniciatyvai. Taryba apsisusto ties nuostata, jog įstatymas administracijos aktų teisėtumo kontrolės iniciatyvos teise pripažįstas ne tik Valstybės Tarybai, bet ir Ministrų Kabinetai bei ministrams. S. Šilingo manymu, „berods iniciatyva atsiklausti Valstybės Tarybos nuomonės, kiek kuris įsakymas arba taisyklė, arba instrukcija atitinka veikiančius įstatymus, gali pasireikšti, abejonei kilus, ir Ministerių kabinete ypač dėl praeities, dėl jau išleistų įsakymų, taisyklių ir instrukcijų <...>. Valstybės Tarybai per sunku būtų susigaudyti visoje praeityje“ [4], t. y. praktiškai iniciatyvos teise šiuo atžvilgiu Valstybės Taryba manė dalytis su Vyriausybe.

Nuostata dėl neva Tarybai pavestos pareigos pačiai sekti administracijos aktų teisėtumą jau pirmajame Tarybos posėdyje, aptariant būsimojo Valstybės Tarybos statuto principus, davė progos kilti net du posėdžius užtrukusiai polemikai dėl Valstybės Tarybos dalyvavimo kontroliuojant administracijos aktų teisėtumą formų. Daugiausia diskutuota, ar Taryba, naudodamasi jai suteikta pastebėjimo teise, galėtų priiminėti piliečių skundus dėl teisinių pažeidimų, padarytų administracijos institucijų po tvarkiais [8, p. 12; 9, p. 59].

M. Romerio nuomone, Valstybės Tarybos įstatymo 3 straipsnis žodžiais „pastebėjusi <...> praneša“ teigiąs, kad administracijos aktų trūkumus dėl jų teisėtumo ji galinti ir turinti kelti savo ini-

ciatyva. O tai, jo manymu, reiškė, kad administracijos aktų prasilenkimo su įstatymu „pastebėjimas“ esąs galimas iš bet kurio šaltinio, tarp jų ir iš skundo, tat skundas turįs būti pripažįstamas leistinu informacijos šaltiniu, medžiaga Valstybės Tarybos iniciatyvinei funkcijai [6, p. 34–35; 7, p. 402]. Manyta, kad priėmus tokią įstatymo 3 straipsnio interpretaciją, Valstybės Taryba būtų turėjusi gautus piliečių skundus išnagrinėti civilinio ginčo tvarka ir padaryti sprendimą; motyvuoti sprendimai, tiesa, neturintys sprendžiamosios galios, būtų pranešami Ministrų Kabinetai arba ministrams kaip Tarybos nuomonė [9, p. 59], ir tada iš jų pusės būtų buvę galima tikėtis atitinkamų žygių.

Toks M. Romerio siūlymas pačioje Taryboje susilaukė oponentų. Antai Tarybos pirmininkui S. Šilingui atrodė, kad atvėrus piliečių skundams kelią į Valstybės Tarybą, būtų kenkiama jos kūrybiniam potencialui; S. Šilingas baiminosi, kad šiuo atveju Taryba virstų eiline teismo įstaiga, apkrauta nesibaigiančiomis bylomis [4].

M. Romerio siūloma įstatymo 3 straipsnio interpretacija, leidžianti piliečiams skųsti Valstybės Tarybai administracijos aktus, nesusilaukė Tarybos daugumos palaikymo ir todėl atkrito. Valstybės Tarybos statuto projekte buvo nurodytas kitas, teikiantis Tarybai kuklesnes galimybes „pastebėti“ administracijos aktuose esančius teisėtumo pažeidimus būdas – sekti ir svarstyti administracijos aktus, skelbiamus „Vyriausybės žiniuose“. Statuto projekto 47 straipsnis, aptardamas šią Tarybos iniciatyvą, skelbė, jog „Valstybės taryba *ex officio* svarsto tuos „Vyriausybės žiniuose“ spausdinamus reglamentinius administracinius aktus, kurie yra leidžiami administracinės galios centro organų paties įstatymo įgaliojimu tam įstatymui išplėsti arba jo vykdymui paruošti“ [10, lap. 94].

Tačiau Vyriausybei ši nuostata pasirodė nepriimtina.

Pasiekęs Vyriausybę, Statuto 47 straipsnis užkliuvo ministrui pirmininkui A. Voldemarui. Pokalbyje su S. Šilingu ir pagrindiniu projekto rengėju M. Romeriu, premjeras, be kita ko, nurodė nuostatą perredaguoti taip, kad Valstybės Taryba „nesunkintų savo atsakomybės“ „Vyriausybės žiniuose“ spausdinamų administracinių aktų pagal savo tarnybines pareigas *ex officio* žiūrėjimu [11, lap. 282]. Galima manyti, jog aptakiai suformuluota ministro pirmininko mintis (tiesiai išreikšta ji jau būtų atvirai prieštaravusi Tarybos teikiamai įstatymo nuostatos interpretacijai) šiuo atveju iš tikro rodė jo nepasitenkinimą pačiu Valstybės Tarybos statuto projekte pareikštu užsimojimu savo pačios iniciatyva atitikties įstatymams požiūriu sistemingai kontroliuoti oficialiai skelbiamus centro administracijos aktus.

Rašydamas apie Valstybės Tarybos funkciją kontroliuoti administracijos aktų teisėtumą, M. Romeris pabrėžė, jog daug kas priklauso nuo jos pačios – ar ji sugebės tą funkciją atlikti, ar supras jos reikšmę ir pasinaudos tomis savo iniciatyvos galimybėmis, kurias suteikia įstatymas. Jis pripažino, jog šios Valstybės Tarybos funkcijos veiksmingumas ne mažiau priklauso ir nuo Vyriausybės – ar ji gerbs Tarybos reiškiamą nuomonę ir ar darys iš jos reikiamas išvadas [6, p. 35].

Valstybės Taryba, laikydamosi savos įstatymo interpretacijos, nepakluso premjerui, tarsi nesuprasdamą jo diplomatiškai išreikštos užuominos prasmės. Pakartotinai apsvarsčiusi statuto projektą bei redakcinio požiūriu kiek pakoregavusi projekto 47 straipsnį (oficialiai paskelbti administracijos aktai buvo palikti stebėti Valstybės Tarybai, šįkart tuos aktus pavedant Tarybos nariams „susipažinti“) [12, lap. 287], jo esmę tokiu būdu paliko iš esmės nepakeistą. Juolab ir gretimas statuto projekto straipsnis, remiantis Tarybos priimta įstatymo interpretacija, teigė, jog Valstybės Taryba svarsto galiojančių reglamentinių ir individualių administracinių aktų – įsakymų, taisyklių, instrukcijų – atitiktį įstatymams, to svarstymo reikalą iškėlus ne tik Ministrų Kabinetai ar ministrui, bet taip pat ir pačios Tarybos iniciatyva (46 str.).

Taigi statuto projekto nuostata, skirta administracijos teisės aktų kontrolės iniciatyvai, liko vienu nesutarimo tarp Valstybės Tarybos ir Vyriausybės objektu.

Nesusikalbėjimą tarp Valstybės Tarybos ir premjero žadino taip pat įstatymo 9 straipsnyje fiksuotos Tarybos funkcijos, įpareigojančios Respublikos Prezidento reikalavimu pristatyti savo nuomonę dėl Ministrų Kabineto arba įstatymų leidimo įstaigos priimtų įstatymų projektų, pateikimas Valstybės Tarybos statuto projekte. Kalbant konkrečiau, tai ministras pirmininkas reiškė abejonę šio straipsnio žodžių apie nuomonių dėl įstatymų leidimo įstaigos priimtų įstatymų projektų teikimą perkėlimo į Statuto 44 straipsnį forma (Valstybės Taryba Respublikos Prezidento reikalavimu pareiškia savo nuomonę „dėl Seimo priimtų įstatymų arba dėl Ministerių kabineto priimtų įstatymų projektų“ [10, lap. 93]), kaip ne visai atitinkančia Valstybės Tarybos įstatymo 9 straipsnio formulavimą [11, lap. 282].

Akivaizdu, jog Valstybės Tarybos įstatyme esanti nuostata dėl įstatymų leidimo įstaigos priimtų įstatymų sumanymų arba, kitais žodžiais tariant, *Seimo priimtų įstatymų projektų*, neatitiko galiojusios 1928 metų Lietuvos valstybės Konstitucijos, kurios 29 straipsnis tradiciškai skelbė, jog *Seimas leidžia įstatymus* (o ne jų projektus). Valstybės Tarybos įstatymo formuluotė aiškiai menkino pagrindinę parlamentinę Seimo funkciją (priminsime, jog tik žymiai vėliau, 1938 m. priimtos Lietuvos Konstitucijos

107 straipsnis paskelbė, jog Seimas svarsto ir priima įstatymų projektus, kuriuos Prezidentas pagal Konstitucijos 108 straipsnį gali tvirtinti ir paskelbti įstatymu). Valstybės Tarybos įstatymo leidėjai formuluote apie Ministrų Kabineto arba įstatymų leidimo įstaigos priimtus įstatymų projektus siekė pabrėžti, jog šiuo atveju kalbama ne apie galiojančius Seimo priimtus įstatymus, o norima Respublikos Prezidentui sudaryti galimybes konsultuotis su Valstybės Taryba ne tik jam pačiam atliekant Konstitucijos legalizuotą įstatymų leidimo funkciją, bet ir skelbiant Seimo priimtus, taigi dar neįsiteisėjusius įstatymus.

Valstybės Taryba šio ministro pirmininko pastebėjimo nepriėmė, teigdama, jog nuostata, išdėstyta Statuto 44 straipsnyje, „visiškai sutinka“ su Valstybės Tarybos įstatymo 9 straipsnio nuostata [13, lap. 282]. Neprieštaraudama įstatymo nustatytos vienos savo funkcijų esmei, Valstybės Taryba tarėsi, su įstatymo formulavimu negalinti sutikti iš principo, nes Seimo išleistas teisės aktas joje vadinamas ne įstatymu, o tik įstatymo projektu, todėl nebuvo linkusi šios nuostatos perkelti į savo statutą. Tačiau tai nerodo, kad Valstybės Taryba siūloma statuto atitinkamo straipsnio redakcija mėgino nustatyti tvarką, kurios laikydamosi, ji Respublikos Prezidento reikalavimu turėjo ekspertuoti Ministrų Kabineto priimtus įstatymų projektus, o įstatymų leidimo įstaigos – galiojančius įstatymus. Nekyla abejonė, jog įstatymo 9 straipsnio nuostatos esmė Valstybės Taryboje buvo suvokta teisingai ir nekvėstionuojama (tą pagaliau patvirtina esamas M. Romerio to straipsnio komentaras [6, p. 33]).

Valstybės Tarybai, ne be M. Romerio įtakos, abiem čia minėtais atvejais rodant savo principinumą ir ištikimybę įstatymui, Vyriausybė nepritarė Valstybės Tarybos priimtam statutui ir neleido jo skelbti „Vyriausybės žiniuose“ [13, lap. 282; 14, lap. 99–106; 15, lap. 1]. Tiesa, praktinėje savo veikloje Taryba „daugiau mažiau juo vadovavosi“, bet apskritai jos darbo tvarka „nusistatė iš laiko praktikos“ [8, p. 12]. Ypač pažymėtina, kad Vyriausybei reiškiant nepasitenkinimą, paties M. Romerio vertinimu, Valstybės Taryba įstatymo 3 straipsnio nuostatą pagaliau interpretavusi taip, kad „pastebėti“ administracinio akto neteisėtumą ji galinti išimtinai tik Vyriausybės, ministro ar valstybės kontrolieriaus paraginta apsvarstyti konkretų atsitikimą ir pareikšti dėl jo savo nuomonę; kitu keliu eiti Taryba tiesiog nepanorusi ar nedrįsusi [7, p. 403].

Vyriausybės nenoras paisyti Valstybės Tarybos nuomonės, Tarybos statuto rengėją M. Romerį labai užgavo. Praėjus metams po Valstybės Tarybos įsteigimo, M. Romeris rado reikalą viešai užsiminti apie tai, jog Taryba dėl pačios savo konstrukcijos ir funkcijų esmės esanti „labai jautri Vyriausybės kontaktui santyky su ja. To takto ar taktiškumo stoka bet kurį Tarybos naudingumą ir reikšmę galėtų visiškai nuslopinti“, o tuo atveju, „jeigu Vyriausybė negerbtų Tarybos jai reiškiamos nuomonės ir nesiskaitytų su ja, tai ji tuo pačiu darytų Tarybą savo pastumdėliu, iškreipdama pačią tos institucijos esmę, arba darytų jos darbą bergždžią“ [6, p. 32].

Aktyviai dalyvaudamas kasdieniuose Valstybės Tarybos darbuose, kurie daugiausia reiškęs įstatymų projektų rengimu ir svarstymu Ministrų Kabineto pavedimu, M. Romeris, kaip atitinkamos komisijos narys, kartu su kitais rengė didelių pastangų pareikalavusį Teismų santvarkos įstatymo projektą. Būtent M. Romerio siūlymu, šio įstatymo projekte vėl buvo mėginta spręsti administracinio teismo problemą: į įstatymo projektą buvo įtraukti nuostatai, kurių pagrindu Lietuvoje būtų steigiamas administracinis teismas. Spręsti šią problemą ir vėl sutrukdė Ministrų Kabinetas, kuris, gavęs iš Valstybės Tarybos rengiamo įstatymo projektą, 1931 m. gegužės 9 d. nutarė išbrauktus iš projekto su administracinio teismo klausimu susijusius nuostatus grąžinti Valstybės Tarybai problemos studijoms tęsti ir, esant reikalui, atskiram įstatymo projektui parengti [16, p. 562–563].

Suprantama, Vyriausybei neįtinkantys Valstybės Tarybos darbai neigiamai veikė nuotaiką. Kadangi tiesioginis šių darbų vykdytojas buvo M. Romeris, tai neabejotinai kėlė nusivylimo savo darbo rezultatais jausmą ir davė akstiną iš Valstybės Tarybos pasitraukti. 1931 m. rugsėjo 4 d. jis kreipėsi į Valstybės Tarybos pirmininką ir, „vadovaudamasis sveikatos ir savo darbo sutvarkymo sumetimais“, pasiprašė atleidžiamas iš pareigų [17, lap. 9]. Prezidento aktu M. Romeris atleistas iš Valstybės Tarybos nuo 1931 m. spalio 1 d. jo paties prašymu [18]. Taigi Valstybės Tarybos nariu jis išbuvo lygiai trejus metus.

Apie priežastis, paskatinusias M. Romerį pasitraukti iš Valstybės Tarybos, jo kolega ir artimas draugas Augustinas Janulaitis vėliau rašė, jog M. Romeris tai padaręs „turėdamas daugiau darbų universitete“ [19, p. 278]. Pats M. Romeris savo autobiografijoje pažymėjo, jog atsistatydino „įsitikinęs, kad Valstybės Tarybos darbas yra mažai vaisingas“ [2, p. 236]. Sėkmingos bendros kalbos tarp demokratinių nuostatų besilaikančio žmogaus ir autoritarizmo keliu pasukusios Vyriausybės paieškos vargu ar buvo įmanomos.

Pasitraukdamas iš Valstybės Tarybos narių, M. Romeris dar vylėsi ką nors naudinga savo kraštui per ją nuveikti, todėl ryšių su ja nenutraukė. Pristatydamas atsistatydinimo prašymą Respublikos Prezidentui, S. Šilingas „su pasitenkinimu“ pranešė, jog „prof. M. Romeris, pasitraukdamas iš

Valstybės Tarybos narių tarpo, nenutrauks bendro su Valstybės taryba darbo <...> ir dalyvaus Vyriausybės keliamų administracinių klausimų svarstyme“ [20, lap. 8]. Ir tikrai, nors ir nebūdamas Tarybos narys, kaip Tarybos žinovas ir bendradarbis dėl idėjos jis tęsė aktyvų bendradarbiavimą su ja, be kita ko, pirmininkaudamas minėto Ministrų Kabineto nutarimo pagrindu Valstybės Taryboje sudarytai specialiai komisijai Administracinio teismo įstatymo projektui rengti. Gana greitai, 1933 metais, Komisija tokį projektą parengė, pats M. Romeris asmeniškai parašė jam aiškinamąjį raštą [2, p. 236].

Bet atsitiko taip, kad Ministrų Kabinetas tolesnės eigos Administracinio teismo įstatymo projektui nedavė, įstatymų leidėjui jis net nebuvo pateiktas. Valstybės Tarybos komisijos parengtame Administracinio teismo įstatymo projekte Vyriausybė įžiūrėjo pernelyg plačias projektuojamo administracinio teismo galias [21, p. 63; 22, p. 64–65].

Susiklosčiusi tokia situacija davė M. Romeriui pagrindą padaryti išvadą, jog į administracinį teismą Lietuvoje iš anksto žiūrima kaip į kažkokį pikta valstybės tvarkos ir valdančiųjų priešą. Apibendrinamas savo ilgamečius stebėjimus dėl įvairių Lietuvos politinių grupuočių požiūrio į administracinio teismo steigimo problemą, jis konstatavo „įdomų ir savotišką reiškinį“, kad „administracinio teismo šalininkais Lietuvoje visuomet buvo tos politinės partijos ar srovės, kurios buvo opozicijoje, tačiau iki tol, kol jos buvo opozicijoje, o tapusios valdančiosiomis, jos tuojau šiuo atžvilgiu keitė savo nusistatymą ir kritiškai nusiteikusios administracinio teismo atžvilgiu ėmė abejoti šios institucijos naudingu. Galima sakyti, kad administracinis teismas Lietuvoje buvo mėgiamas opozicijos ir nemėgiamas valdančiųjų“ [7, p. 411].

Dar viena problema, kurios sprendimo karštai ėmėsi M. Romeris, buvo civilinės metrikacijos problema.

Problemos esmę teisiniu požiūriu sudarė tai, kad 1922 metų Lietuvos valstybės Konstitucijai deklaruota, o 1928 metų – pažodžiui pakartota piliečių tikėjimo ir sąžinės laisvė bei paskelbimas, jog atitinkantys įstatyme nurodytą formą gimimo, jungtųjų ir mirties aktai, kuriuos tikintieji registruoja pas savo dvasininkus, turi Lietuvoje juridinę galią ir piliečiai nėra verčiami tų aktų kartoti kitoje įstaigoje, mažų mažiausiai turėjo reikšti, kad bažnytinė metrikacija, už borto paliekanti netikinčiuosius, negali būti vienintelė. Nepaisant to, konstitucijose minima toji „kita įstaiga“ įstatyme nebuvo nustatyta. Faktiškai tai reiškė konstitucijai prieštaraujantį teisinių padarinių pripažinimą tik bažnyčioje registruotiems civilinės būklės aktams.

Šią problemą nuo 1922 m. dukart mėginta spręsti atitinkamais vidaus reikalų ministro įsakymų lygio aktais, tačiau 1924 m. Ministrų Kabinetas nutarė, jog metrikacijos problema turinti būti sprendžiama įstatymais, o ne įstatymų lydymaisiais aktais, todėl jie buvo panaikinti, o parengti atitinkama įstatymą pavesta Vidaus reikalų ministerijos Tikybų departamentui. Toks projektas buvo parengtas, apsvarstytas Ministerijų juriskonsultų komisijoje, po to pagal svarstymo rezultatus perdirbtas, 1926 m. įteiktas Seimui ir perduotas komisijai, bet svarstyti taip ir nepradėtas [23, p. 38–39; 24, p. 3].

Valstybės Taryba, gavusi Vyriausybės pavedimą rengti metrikų įstatymo projektą, susipažino su šiuo buvusiu metrikacijos įstatymo projektu, bet jį įvertino kaip silpnai ir paskubomis parengtą bei turintį daug spragų [24, p. 3], todėl Civilinės metrikacijos įstatymo projektui rengti buvo sudaryta speciali komisija, kuriai vadovauti pavesta M. Romeriui [2, p. 236]. Komisija darbą pradėjo iš naujo, pirmiausia apsvarstė reformos principus su klausimo žinovais. Rengiamo įstatymo projekto nuostatos derintos su Konstitucijos ir 1927 m. Lietuvos Vyriausybės pasirašyto Konkordato su Šventuoju sostu nuostatomis, atsižvelgiant į žinovų išsakytas nuomones, ir užsienio valstybėse šiuo klausimu galiojančia pozityviaja teise, kiek tuos pavyzdžius buvo galima derinti su numatyta Lietuvoje diegti mišria metrikacijos sistema, jungiančia savyje bažnytinę santuoką ir valstybinę metrikaciją [24, p. 3].

Kruopštaus darbo dėka Tarybos komisija 1933 m. parengė Civilinės asmenų būklės aktų (metrikų) ir Santuokos įstatymų projektus. Susipažinusi su jais, Vyriausybė neskubėjo jų realizuoti, nes, kaip teigia žinoma civilinės metrikacijos problemos Lietuvoje tyrinėtoja O. Ruželytė, „tarp tikinčiųjų katalikų ir dvasininkijos buvo žmonių, kurie civilinėje metrikacijoje įžiūrėjo tikėjimo griovimą ir fanatiškai kovojo prieš pačią civilinės metrikacijos idėją, tuo kenkdami reformai“ [25, p. 175]. Užuoat projektus nedelsdama skelbusi įstatymais, Vyriausybė juos grąžino Valstybės Tarybai, kad jų nuostatos kada nors ateityje būtų įtrauktos į tuo metu dar net nepradėtą rengti būsimąjį Civilinį kodeksą [8, p. 14].

Civilinio kodekso rengimui užsitęsęs, minėti įstatymų projektai, kuriais M. Romeris tikėjosi įteisinti Lietuvoje fakultatyvinę civilinę metrikaciją, įgyvendinant konstitucinę piliečių sąžinės laisvę, taip ir liko nerealizuoti.

Straipsnyje pateikta medžiaga rodo, kad M. Romerio lūkesčiai per atsiveriančias, panaudojant Valstybės Tarybą, galimybes suaktyvinti Lietuvoje demokratijos principų įgyvendinimą, nepasiteisino, nes demokratinės nuostatos nesiderino su autoritarinėmis Vyriausybės nuostatomis.

Išvados

1. M. Romeris sutiko būti skiriamas į naujai steigiamą Valstybės Tarybą, tikėdamasis įnešti pozityvų indėlį įgyvendinant mokslo darbuose ir kasdieniame gyvenime propaguojamas demokratines vertybes.

2. Atkakliai siekdamas užsibrėžtų idealų, savo demokratinėmis nuostatomis M. Romeris neįtikino autoritarinius principus valstybės gyvenime užsimojusiai realizuoti Vyriausybei, tos nuostatos buvo blokuojamos, todėl jis netrukus nusivylė rezultatyvios veiklos Taryboje galimybėmis ir po trejų metų iš jos pasitraukė.

LITERATŪRA

1. **Respublikos** prezidento aktai // Valstybės žinios. 1928, Nr. 285/1845.
2. **Prof. Mykolo Romerio** autobiografija // Lietuvos atgimimo istorijos studijos. 13. – Vilnius, 1996.
3. **Valstybės** taryba kūrimosi stadijoje // Lietuvos aidas. 1928, Nr. 200.
4. **Valstybės** tarybos uždaviniai. Pasikalbėjimas su Valstybės tarybos pirmininku p. Šilingu // Lietuvos aidas, 1928, Nr. 207.
5. **Valstybės** tarybos pirmas posėdis // Lietuvos aidas. 1928, Nr. 205.
6. **Römeris M.** Valstybės taryba // Teisė. 1929, Nr. 16.
7. **[Römeris] Rėmeris M.** Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. – Vilnius, 1990.
8. **[Masiulis] Msl. B.** Valstybės taryba // Lietuvių enciklopedija. T. 33. South Boston, 1965.
9. **Masiulis B.** Valstybės taryba // Teisininkų žinios. 1958, Nr. 25–26.
10. **Valstybės** tarybos statuto projektas (1928 12 04) // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1356.
11. **Valstybės** tarybos pirmininko 1928 03 21 raštas ministrui pirmininkui // LCVA, f. 923, ap. 1 b. 1364.
12. **Valstybės** tarybos statuto projektas (1929 03 21) // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1364.
13. **Valstybės** tarybos pirmininko 1929 03 21 konfidencialus raštas ministrui pirmininkui // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 1364.
14. **Valstybės** tarybos statutai (1929 05 15) // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 603.
15. **Valstybės** tarybos pirmininko 1929 05 25 raštas Ministrų kabineto kanceliarijos viršininkui // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 603.
16. **Romeris M.** Administracinio teismo įstatymo projektas // Židinys. 1940, Nr. 5–6.
17. **M. Romerio** raštas Valstybės tarybos pirmininkui // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 712.
18. **Respublikos** prezidento aktai // Valstybės žinios. 1931, Nr. 365/2492.
19. **Janulaitis A.** Mykolas Romeris // Teisė. 1940, Nr. 52.
20. **Valstybės** tarybos pirmininko 1931 09 30 raštas Respublikos prezidentui // LCVA, f. 923, ap. 1, b. 712.
21. **Račkauskas K.** Lietuvos administracinio teismo pradai // Teisė. 1937, Nr. 37.
22. **Seimo** stenogramos. Pirmoji paprastoji sesija. 13 pos., 1936 10 22.
23. **Romeris M.** Metrikacijos problema Lietuvoje // Vaga. 1931, Nr. 1.
24. **Romeris M.** Civilinė metrikacija // Kultūra. 1933, Nr. 1.
25. **Ruželytė O.** Bažnyčios teisinis statusas // Mykolo Romerio mokslas apie valstybę. – Vilnius, 1997.

The Activities of M. Romeris in the State Council

Prof. Habil. Dr. Mindaugas Maksimaitis
Mykolas Romeris University

Keywords: State Council, Statutes of State Council, administrative court, civil registry.

SUMMARY

Although short, the three-year membership of M. Romeris in the State Council, a high constitutional institution of Lithuania established in 1928, is often referred to by the biographers as an important page of his life. In spite of such assessment, this page is far from complete. This article is based on the archival materials

and the relevant thoughts of M. Romeris himself and it seeks to compensate for this shortage in the literature about the life of M. Romeris.

M. Romeris agreed to cease his favored activities as a judge in the Highest Tribunal and took up a position in the new State Council as established in 1928 because he hoped to contribute to the democratic values that he established in his scholastic work and private life. This article seeks to describe this goal by explaining the following activities of his: the drafting of the Statutes of the State Council, which were not approved by the Government due to the stubbornness of the Council and himself; the unsuccessful effort to realize the idea of an administrative court; the efforts to implement the constitutional freedom of conscience and establish a civil registry.

This article concludes that by firmly seeking the ideas of democracy M. Romeris did not meet the expectations of the authoritarian Government. As the Government blocked his efforts, M. Romeris gave up the idea of getting any results from his activities in the Council and therefore he left the Council.

